

Радько В.І.,
к.е.н., доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Микитюк Д.М.,
к.с.-г. н., доцент
НДІ «Укрпромагропродуктивність»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

Radko V.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
Mykytiuk D.M.,
cand.sc.(agricultural), assoc. prof.,
Ukrainian Scientific and Research Institute
of Productivity of Agricultural Complex

THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF PRODUCTION IN DAIRY CATTLE BREEDING

Постановка проблеми. За роки економічної реформи в молокопродуктовому підкомплексі країни відбулися глибокі соціально-економічні перетворення, що зумовили системну кризу. Для нього нині, залежно від зовнішнього і внутрішнього впливу, характерна нестійкість і низька прибутковість виробництва порівняно з іншими галузями національної економіки. Спостерігається різке зменшення поголів'я великої рогатої худоби, зниження обсягів виробництва молока, що зумовлює необхідність визначення факторів, які впливають на підвищення ефективності, з метою пошуку резервів збільшення обсягів виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовно питання ефективного функціонування підприємств з виробництва молока висвітлено у наукових працях вітчизняних учених-аграріїв: І. Баланюка, П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, І. Свиноуса, В. Радька та інших. Однак певні теоретичні та науково-практичні проблеми формування організаційно-економічних аспектів підвищення ефективності діяльності підприємств із виробництва молока залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень щодо оцінки економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнивши сучасний стан та тенденції розвитку молочного скотарства в Україні, можливо визначити особливості галузі й розглядати їх як загальні та специфічні. До загальних слід віднести аграрну політику держави, право, економічні відносини, соціальні проблеми, розвиток науки. Специфічними особливостями є такі: породи, типи, лінії тварин, їхні племінні якості, наявність природних; земельних, водних і трудових ресурсів; клімат; що значною мірою впливають на розміщення, спеціалізацію, кооперацію та інтенсифікацію виробництва. Врахування як загальних, так і специфічних особливостей має важливе значення для розв'язання завдань сталого ведення галузі молочного скотарства [1].

В економічній літературі широко розглядаються фактори, що впливають на ефективність агропромислового виробництва та його галузей, які розкривають різні аспекти їх розвитку. Аналіз показує, що в історичному аспекті розвиток сільського господарства та його галузей пройшов шлях від простих до більш складних інтенсивних методів. За низького матеріально-технічного рівня воно розвивалося переважно екстенсивним шляхом. Із збільшенням вкладення капіталу, надходження нової техніки, впровадження досягнень науково-технічного прогресу дедалі більшого значення надавалось інтенсивним методам [2].

Щодо молочного скотарства, то сутність інтенсифікації як вкладення засобів виробництва і праці, пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу, що забезпечує конкурентоспроможність виробництва молока і молочної продукції.

Інтенсифікація в молочному скотарстві має базуватися на використанні досягнень науково-технічного прогресу; вдосконаленні порід, типів і ліній худоби; створенні потужної кормової бази; використанні високопродуктивних машин і знарядь, ефективних технологій; поліпшення організації

виробництва, праці й управління. Цей процес слід розглядати як якісний розвиток продуктивних сил і виробничих відносин, що забезпечує розширене відтворення галузі [3].

Сталість у молочному скотарстві має забезпечуватися за рахунок активного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх економічних факторів, аналіз яких є інструментом для контролю та прийняття рішень щодо передбачення потенційних небезпек і використання ринкових можливостей.

Аналіз показує, що в період проведення економічної реформи різко змінились економічні відносини та зменшилася підтримка сільського господарства, яку на сьогодні можна характеризувати як мінімальну. Теоретично, за наявності ліберальних концепцій вільний ринок повинен сам регулювати ціну товару на основі попиту і пропозиції. Проте, конкурентні ринки не можуть бути абсолютно вільними, тому регулювання з боку держави слід вводити в економічний механізм ринку як його зовнішню структурну підсистему.

На ринку сільськогосподарської продукції і продовольства державне регулювання може здійснюватися на основі використання: закупівельних інтервенцій, заставних операцій, квот, різних видів цін (цільові, гарантовані, порогові та ін.) Крім того, держава може дотувати виробництво молока, підтримувати підприємства у придбанні матеріальних ресурсів, племінного молодняка, здійснювати пряме субсидування цільових і регіональних програм, сприяти розвитку інфраструктури ринку.

Економічний і фінансовий стан аграрного сектору економіки залежить від політичної стабільності: спрацьованості та динамічної зміни законодавства, ставлення держави до підприємницької діяльності, відносин власності, системи оподаткування та ін.

На сталість розвитку молочного скотарства на основі використання заходів інтенсифікації й залучення економічних важелів значною мірою впливають природні умови.

У молокопродуктовому підкомплексі процес відтворення тісно переплітається із природним середовищем. Засобом виробництва тут є живі організми – рослини і тварини [4].

Якщо виробництво на промислових підприємствах ведеться на основі здійснення механічних, фізичних і хімічних процесів, то в молочному тваринництві – це біологічні процеси, які залежать переважно від факторів природного середовища, а механічні, фізичні та хімічні використовуються як інструмент забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності тварин.

Найважливішим ресурсним чинником, що визначає розвиток молочного скотарства, є земельні ресурси. Відмінності в якості земель, родючості ґрунтів, вмісті в них поживних речовин істотно впливають на створення кормової бази, вибір структури посівних площ, урожайність кормових культур та якість молока.

Земельні угіддя розрізняють не тільки за їх якістю, а за й рельєфом місцевості. Рельєф впливає на розвиток ерозійних процесів, визначає можливості проведення меліоративних заходів, будівництво населених пунктів, транспортної інфраструктури. Крім рельєфу місцевості на ведення галузей рослинництва істотно впливають конфігурація земельної території, її меліоративний стан, тепло-світло- і водозабезпеченість.

Земельні ресурси впливають на формування систем тваринництва не тільки через кормову базу (структуру посівів та урожайністю кормових культур, забезпеченість природними кормовими угіддями тощо), але і через породний склад тварин, зважаючи на специфіку структури виробництва кормів [5]. Отже, можна констатувати, що природні умови, зумовлюючи систему агротехнічних, зоотехнічних та організаційних заходів, істотно впливають на розвиток молочного тваринництва.

Нами розроблено класифікацію системоутворювальних факторів, що впливають на підвищення ефективності виробництва молока. В основу їх класифікації покладено методологічний підхід до виявлення резервів виробництва з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів: системного аналізу складових елементів сталого розвитку функціонування молочного тваринництва; виділення зовнішнього та внутрішнього впливу факторів на його розвиток; визначення ролі організаційно-економічних факторів; моделювання виробничих процесів з урахуванням структуризації факторів, де технологія є ланкою, на основі удосконалення якої можна одержати синергійний ефект; виділення провідної ролі трудових ресурсів як основної продуктивної сили; підвищення ролі управління в регулюванні виробництва.

При класифікації нами виділено наступні такі групи факторів: ресурсні, економічні, управлінські, політико-правові. Всі вони характеризуються органічною єдністю та впливають на кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств через освоєння досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення технологічного процесу із вирішенням проблем соціального розвитку села та збереженням навколишнього природного середовища.

Ресурсні фактори впливають на вироблення стратегії підвищення ефективності виробництва молока через: формування оптимальної структури молочного тваринництва та породного складу тварин; раціональне використання землі через формування стійкої кормової бази (удосконалення системи обробітку ґрунту і структури посівних площ, підбір сортів і гібридів сільськогосподарських культур та ін.); інвестування та підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу; раціональне використання трудових ресурсів; запровадження інновацій; інформаційне забезпечення.

Економічні фактори впливають через механізм прогнозування і планування; кооперацію й інтеграцію; економічні відносини та внутрішньогосподарські відносини; економічне стимулювання виробництва і праці.

Управлінські фактори впливають спільно з економічними через виробничу структуру всіх рівнів; визначення функцій, прав і відповідальності підрозділів управління; наукову організацію праці на підприємствах; оперативне управління та контроль; підготовку та перепідготовку кадрів.

Політико-правові чинники впливають через розроблення дієвої державної аграрної політики розвитку галузі; чинні нормативні акти щодо регулювання операційної, фінансової та інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Всі перераховані фактори взаємопов'язані між собою через інновації, технологію виробництва, впливаючи на економіку, екологію і соціальний розвиток колективу.

Отже, на сталість розвитку молочного скотарства впливає система взаємопов'язаних факторів, які через елементи виробництва, інші структури й інститути здійснюють вплив на розвиток даної галузі. Серед цієї сукупності нами виділено основні, значимість яких визначається системою економічних показників, методами і прийомами їх оцінки.

На нашу думку, при формуванні стратегії підвищення ефективності виробництва молока і молочної продукції, пом'якшення впливу природно-економічних умов, з урахуванням можливості ведення розширеного відтворення та створення необхідних соціальних умов для населення, слід керуватися такими основними принципами:

1. Формування раціонального організаційно-економічного механізму господарювання. Цей принцип базується на розвитку міжгалузевих і галузевих організаційно-економічних відносин, включаючи державне регулювання й такі економічні важелі, як ціна, кредит, податки, страхування; зміна форм власності з визначенням найбільш перспективних; системи ринкових механізмів і маркетингу, що включають ринкову інфраструктуру.

2. Розвиток кооперації та інтеграції полягає у формуванні молокопродуктових структур у процесі виробництва, транспортування і переробки продукції. Нині у молочному підкомплексі найбільшого поширення набули акціонерні товариства, агрохолдинги, асоціації, корпорації, кооперативи та інші формування. Зважаючи на це, постають завдання формування кооперативних і корпоративних інтегрованих формувань на якісно новій основі з використанням як приватного, так і державного капіталу.

3. Формування матеріально-технічної бази. Реалізувати цей принцип можливо на основі оптимізації матеріально-технічних ресурсів відповідно до вимог науково-технічного прогресу. Необхідною умовою розвитку молочного скотарства на засадах сталого розвитку є вирішення проблем нестачі холодильних ємностей та складських приміщень. Низький технічний рівень підприємств молочного скотарства супроводжується незадовільним використанням існуючого технічного потенціалу.

4. Поліпшення кормової бази. Цей принцип передбачає раціональне використання земельних ресурсів, поліпшення кормових угідь, удосконалення структури посівних площ, формування для молочного тваринництва збалансованих за поживністю кормів, особливо щодо білка.

5. Трансформація економічного механізму регулювання ринку молока і молокопродуктів. Реалізація цього принципу стосується широкого спектру гострих проблем економічних відносин при реалізації молока і молокопродуктів товаровиробниками, визначенні цін на них, формуванні матеріально-технічних ресурсів, ролі держави у створенні сприятливого фінансово-кредитного клімату, сталого розвитку виробництва і переробки продукції.

6. Економічно обґрунтоване регулювання зовнішньоекономічних відносин визначається необхідністю оптимізації в регулюванні імпорту й експорту молочної продукції. За останні роки в Україні склалися важкі умови для ефективного функціонування вітчизняного молочного підкомплексу, оскільки було практично зруйновано організаційно-економічний механізм забезпечення пріоритетних умов функціонування молочного тваринництва, що призвело до різкого спаду виробництва. Внаслідок диспропорцій у ціновому механізмі багато переробних підприємств переорієнтувалися на закупівлю по імпорту великої кількості сухого молока, що загостило становище з сировинною базою сфери переробки, порушило кооперативні зв'язки.

Ситуація, що склалася із забезпеченням населення молочною продукцією, зумовлює необхідність регулювання зовнішньоекономічних відносин для забезпечення протекціонізму вітчизняним товаровиробникам на зовнішні ринки.

7. Активізація інноваційних процесів у ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологіях. Припускає створення й широке впровадження у виробництво нових ефективних порід, типів і ліній тварин, технологій утримання худоби, технологічних процесів і техніки із використанням сучасних прогресивних біотехнологічних та фізико-хімічних методів і процесів, спрямованих на поліпшення якості молочної продукції.

Більш широке використання мембранних методів обробки сировини дасть змогу збільшити виробництво продукції зі збалансованим білковим, вуглеводним і мінеральним складом для продукції спеціального призначення, в тому числі дитячого харчування.

8. Розвиток соціальної сфери підприємства й підвищення добробуту власників і працівників. За роки реформи у більшості сільськогосподарських підприємств знизився рівень доходу, зріс рівень безробіття і бідності, загострилися проблеми зі збереження здоров'я та набуття освіти. У критичному стані опинилася соціальна інфраструктура. Основою управління соціальною сферою має стати розробка заходів щодо сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що передбачає передусім оптимальне поєднання державного регулювання і саморегулювання; фінансове оздоровлення підприємств; розвиток кооперацій та інтеграції виробництва, соціальної інфраструктури села.

Молочне скотарство слід розглядати як галузь, що має організаційно-економічні особливості, зумовлені впливом біоекономічних факторів. Специфіка його розвитку на сучасному етапі полягає в наступному:

- продукція галузі виробляється і реалізується ритмічно протягом року, що забезпечує рівномірне надходження виручки від її реалізації. Одержані доходи є джерелом реальних грошових коштів для розвитку інших галузей сільського господарства;

- продукція молочного скотарства належить до товарів першої необхідності й незалежно від соціально-економічної ситуації в країні на неї завжди існує споживчий попит;

- економіка галузі специфічна за способом формування витрат: високі постійні витрати, рівень яких не змінюється залежно від обсягів одержуваної продукції (утримання тваринницьких приміщень та інших основних засобів, страхові й орендні платежі тощо), і змінні, тісно пов'язані з масштабами виробництва (витрати на корми, ветеринарні препарати, транспортування і реалізацію продукції);

- порівняно з іншими галузями молочне скотарство має труднощі у відтворенні поголів'я худоби, оскільки коштів і часу на це потрібно більше, ніж на підтримку певного рівня виробництва;

- продукція галузі надходить, обробляється, зберігається та реалізується щодня, тому втрати при порушенні хоча б в одній ланці ланцюжка створення продукту можуть бути значними, при цьому знижується якість продукції;

- ціни на молоко і молочні продукти, як переконає вітчизняний і світовий досвід, мають більш локальний характер і формуються за рахунок регулювальних факторів всередині регіону, що забезпечує можливість оптимального їх регулювання порівняно з цінами на рослинницьку продукцію;

- молочне скотарство є сферою трудової діяльності, що впливає на соціальне облаштування, демографічну ситуацію і спосіб життя сільського населення, у зв'язку із чим забезпечення ефективного розвитку галузі є доцільним з погляду його соціальної захищеності.

Процес виробництва молока на рівні підприємства розглядається як взаємопов'язана єдність техніки, технології, організації та управління. Технологія виробництва характеризується певним співвідношенням і витратою ресурсів виробництва на одиницю продукції. Для кожного періоду часу, згідно з досягненнями науки і практики, для певних ґрунтово-кліматичних зон розробляють відповідні прийоми утримання худоби як сукупність оптимальної технології, технічної бази та організації виробництва для досягнення високих результатів.

Фактичне поєднання чинників може відхилятися від оптимального, що негативно позначається на ефективності виробництва. Тому слід виявити взаємозв'язок і кількісний вплив факторів виробництва на його результати, тобто провести аналіз ефективності виробництва та використати одержані дані при розробленні заходів щодо підвищення ефективності галузі.

Зазначимо, що природно-кліматичні чинники впливають на утримання тварин, тип і конструкцію будівель і споруд.

Організаційно-економічні фактори включають у себе комплекс показників, що характеризують стан матеріально-технічної та виробничої бази, економіку розвитку господарства, наявність і кваліфікацію кадрів, забезпечення основними ресурсами (фінансами, кормами, енергетичними джерелами, будівлями і спорудами, земельними угіддями, робочою силою).

Технологічні чинники – фізіологічні особливості тварин, вимоги до умов життя, годівлі, утримання і т. д. Технологічні фактори значною мірою визначаються типом, напрямом, якістю і породним складом тварин, способом їх утримання (індивідуальний, груповий, прив'язний, безприв'язний і т. д.).

Екологічні фактори входять до переліку найважливіших при виробництві молока. У свою чергу молочне скотарство безпосередньо впливає на навколишнє природне середовище. Забруднення води, ґрунту, повітряного басейну відходами молочного скотарства – актуальна проблема, витрати на її вирішення становлять 5–7% у загальних витрат виробництва молока [6].

Соціальні фактори характеризуються показниками умов відтворення робочої сили (рівень санітарно-гігієнічних, психофізіологічних і естетичних умов праці, режими праці й відпочинку) та добробуту працівників [7].

До важливих технологічних факторів, що впливають на ефективність виробництва молока, відносять спосіб утримання тварин, який значною мірою впливає й на організацію праці, норми

обслуговування тварин працівниками ферм, способи механізації виконання основних процесів (доїння, збирання гною, напування тварин, роздавання кормів) [8].

Найважливіша умова ефективного виробництва молока – високий рівень ветеринарного обслуговування. За високої концентрації виробництва різко зростає небезпека виникнення й розвитку різних захворювань тварин, що може призвести до значного вибракування високопродуктивної худоби і завдати величезного збитку господарству. У таких умовах, як показує практика, головна роль повинна відводитися не індивідуальним методам лікування як це роблять на звичайних фермах, а масовим профілактичним заходам, спрямованим на поліпшення загального санітарного стану ферм і комплексів, щоб попередити можливість спалаху захворювання.

Якість продукції визначає ступінь відповідності властивостей товару потребам споживачів. Об'єктивний фактор, що пояснює багато причин економічних і соціальних труднощів, зниження темпів економічного розвитку за останні десятиріччя, якими, з одного боку, є причини підвищення ефективності виробництва і рівня життя в розвинених країнах Заходу, з іншого – це якість продукції, що підтверджують багато економістів. Якість – синтетичний показник, що відображає сукупні прояви багатьох чинників – від динаміки і рівня розвитку національної економіки до вміння організувати й керувати процесом формування якості у межах будь-якої господарської одиниці.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, пріоритетними напрямками підвищення ефективності функціонування молочного підкомплексу є: перехід до нових форм організації й управління виробничим процесом; здійснення адаптивної системи інтенсифікації виробництва продукції; удосконалення селекційної і ветеринарної роботи в молочному скотарстві, раціональне використання кормів; застосування ресурсозберігаючих технологій при виробництві продукції; поліпшення якості і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності молока і молочних продуктів; стимулювання збуту реалізованої продукції; формування вертикально інтегрованих структур.

Отже, ефективний розвиток молочного скотарства є одним із стратегічних пріоритетів забезпечення продовольчої забезпеченості країни. Важливою умовою підвищення економічної ефективності розвитку молочного скотарства є максимальне використання генетичного потенціалу молочної продуктивності корів за рахунок запровадження новітніх методів у селекційно-племінній роботі, створення міцної кормової бази, вдосконалення системи годівлі, а також прогресивних форм організації й оплати праці працівників даної галузі. Підвищення ефективності виробництва молочної продукції сприяє вирішенню низки основних проблем: сталому відтворенню структури галузей молочного підкомплексу, яка має бути адаптована до умов ринкового механізму і потреб суспільства; виходу з фінансово-економічної кризи сільськогосподарських підприємств; постійному задоволенню потреб населення у продуктах харчування.

Література

1. Факторний аналіз ефективності аграрних підприємств України / Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, О.В. Демченко, О.Ю. Грищенко // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 60–67.
2. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України / М.Д. Янків. – Л. : Коопосвіта. – 2000. – 448 с.
3. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємства : монографія / В.С. Дієсперов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – 340 с.
4. Організація системи інтенсивного кормовиробництва та цілорічної однотипної годівлі тварин у молочному скотарстві. Науково-практичні рекомендації. – Мінагрополітики України, НААН України, ІТ НААН України. – Х. : ІТ НААН України, 2010. – 24 с.
5. Гордієвич О.А. Система чинників оптимізації витрат виробництва у галузі молочного скотарства / О.А. Гордієвич // Продуктивність агропромислового виробництва : науково-практичний збірник. – 2012. – № 22. – С. 161–166.
6. Кругла М.М. Формування якості молока у молочному скотарстві : управлінський та обліковий аспекти / М.М. Кругла // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 16. – С. 248–257.
7. Комишев А. Основні чинники зростання виробництва молока / А. Комишев // Молочне і м'ясне скотарство. – 2008. – № 7. – С. 8–9.
8. Лазаревич А.П. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока / А.П. Лазаревич // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 2. – С. 23–25.

References

1. Kovalenko, Yu.S., Okhrimenko, I.V., Demchenko, O.V. and Hryshchenko, O.Yu. (2007), "Factor analysis of effectiveness of the agrarian enterprises of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 60–67.
2. Yankiv, M.D. (2000), *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku i funktsionuvannia APK Ukrainy* [Organizational and economical mechanisms of development and functioning the AIC of Ukraine], Kooposvita, Lviv, Ukraine, 448 p.
3. Diiesperov, V.S. (2008), *Efektynnist vyrobnytstva silskohospodarskoho pidpriumstva* [Production efficiency of the agricultural enterprise], monograph, NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine, 340 p.
4. *Orhanizatsiia systemy intensyvnoho kormovyrobnytstva ta tsilorichnoi odnotypnoi hodivli tvaryn u molochnomu skotarstvi. Naukovo-praktychni rekomendatsii* [Organization of the system of intensive forage production and year round of the same type of feeding of animals in dairy farming. Scientific and practical recommendations], (2010),

Minahropolytyky Ukrainy, NAAN Ukrainy, IT NAAN Ukrainy, Kharkiv, Ukraine, 24 p.

5. Hordiievych, O.A. (2012), "The system of factors of optimization the costs of production in dairy cattle breeding", *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva : naukovo-praktychnyi zbirnyk*, no. 22, pp. 161–166.

6. Kruhla, M.M. (2010), "Formation of milk quality in dairy farming: managerial and accounting aspects", *Finansy, oblik i audit*, no. 16, pp. 248–257.

7. Komyshev, A. (2008), "The main factors of growth of milk production", *Molochne i miasne skotarstvo*, no. 7, pp. 8–9.

8. Lazarevych, A.P. (2011), "The ways of increasing milk production efficiency", *Visnyk ahraanoi nauky*, no. 2, pp. 23–25.

УДК 339.1 : 316.3

Жовковська Т.Т.,
к.е.н., викладач кафедри економічної теорії,
директор Чортківського коледжу економіки і підприємництва
Тернопільського національного економічного університету

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СПОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

Zhovkovska T.T.,
cand.sc.(econ), lecturer of the department of economic theory,
director Chortkiv College of Economics and Entrepreneurship
Ternopil National Economic University

DEVELOPMENT OF THE CONSUMPTION THEORY IN THE CONTEXT OF CONSUMER BEHAVIOR

Постановка проблеми. Дослідження споживчої поведінки є однією з фундаментальних проблем економічної теорії. Теорія споживчої поведінки переслідує дві мети: по-перше, прагне дати більш глибоке пояснення закону попиту; по-друге, допомагає розібратися, яким чином споживачі розподіляють доходи на покупку різних благ.

Сьогодні споживання починає грати все більш значущу роль у формуванні ціннісних орієнтацій і поведінкових моделей, що актуалізує не тільки дискусії про «споживання» в засобах масової інформації, а й зумовлює вектор наукового осмислення споживання як економічного і соціокультурного феномену. Нині споживання перетворюється на вагомий компонент соціально-економічної реальності, що дає змогу трактувати сучасне суспільство як суспільство споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші спроби розробки теорії споживання були розпочаті в XIX-XX ст. Так, К. Маркс висунув ідею товарного фетишизму, американський економіст і соціальний теоретик Т. Веблен розробив теорію показного споживання. Німецький соціолог Г. Зіммель, також вивчав феномен споживання, висунув ключові ідеї теорії моди, а В. Зомбарт запропонував концепцію розкоші, М. Вебер сформулював концепцію статусних груп.

Основи теорії поведінки споживачів заклали в кінці XX ст. американські учені: Дж. Енджел, Р. Блекуелл, Д. Коллат, які представили проведені багаторічні спостереження у своїй праці «Поведінка споживачів» [1].

Дане питання опинилося в центрі уваги ще однієї групи вчених Дж. А. Ховарда і Д. Шета, які представили своє бачення цього питання в роботі «Теорія поведінки споживачів» [2].

У літературі вивчення споживчої поведінки простежується у неокласичній моделі «раціонального максимізатора» [3], представниками якої є У. Джевонс, М. Фрідмен, Р. Аллен і Дж. Хікс.

У 80-х рр. XX ст. формується нове поле досліджень – соціологія споживання, в центрі уваги якої є осмислена споживча діяльність. В основі лежить теорія соціальної дії М. Вебера [4], символічний інтеракціонізм Г. Блумера [5] і драматургічний підхід І. Гофмана [6]. Соціологія споживання вважає його вже не стільки економічним, скільки в першу чергу, соціальним процесом, тісно вписаним в загальний контекст соціальних взаємодій.

Така інтерпретація мотивів споживчих дій дає змогу стверджувати, що прагнення людини до власного блага зводиться до фізичного збільшення споживання. Саме воно починає виконувати демонстраційні функції позначення та затвердження статусних позицій людини в суспільстві. Оскільки соціальне життя людини носить спільний характер, в теорії споживання було визнано, що в рамках